

Kocatepe İslami İlimler Dergisi
Journal of Kocatepe Islamic Sciences

e-ISSN: 2757-8399

Cilt/Volume: 4 Sayı/Issue: 1 (Haziran/June 2021): 104-121

**Hayriyye ve Lutfiyye Tesirinde Yazılmış Bir
Mesnevi: Kilisli Hâmî'nin Nasihat-nâme'si**

*A Mathnawi Written under the Influence of Hayriyye and Lutfiyye:
The Advice-Epistle of Kilisli Hami*

Faruk Sönmez

Araştırma Görevlisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam
Edebiyatı Anabilim Dalı
Research Assistant, Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Theology, Department
of Turkish Islamic Literature
Van, Turkey

faruksonmez@yyu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-5336-5300>

Makale Bilgisi/Article Information

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 3.03.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 31.05.2021

Yayın Tarihi/Pub Date: 30.06.2021

<https://doi.org/10.52637/kiid.890199>

Atıf/Cite as

Sönmez, Faruk. "Hayriyye ve Lutfiyye Tesirinde Yazılmış Bir Mesnevi: Kilisli Hâmî'nin Nasihat-nâme'si", *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 4/1 (Haziran 2021), 104-121.

Sönmez, Faruk. "A Mathnawi Written under the Influence of Hayriyye and Lutfiyye: The Advice-Epistle of Kilisli Hami", *Journal of Kocatepe Islamic Sciences* 4/1 (June 2021), 104-121.

İntihal/Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Published by

Afyon Kocatepe University, Afyonkarahisar, 03100, Turkey.

kiid@aku.edu.tr

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kiid>

Bu eser [Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) ile lisanslanmıştır.

Hayriyye ve Lutfiyye Tesirinde Yazılmış Bir Mesnevi: Kilisli Hâmî'nin Nasihat-nâme'si**Öz**

İnsanları doğruya ve iyiliğe yöneltmek, topluma faydalı, ahlaklı fertler yetiştirmek maksadıyla yazılan eserlere nasihat-nâme denir. Arapça “nasaha” kökünden türemiş “pend, öğüt ve mev'iza manalarına gelen “nasihat” kelimesi ile Farsça, “kitap, mektup, ferman” manalarına gelen “nâme” kelimesinin birleşmesiyle oluşan “nasihat-nâme”, dinî ahlaki eserlerin genel adıdır. Tarih boyunca, yapılmasında yanlışlık olduğu düşünülen hâl ve davranışlardan insanları alıkoymak maksadıyla çeşitli faaliyetlerde bulunulmuştur. Kuşkusuz bu faaliyetlerden en yaygın olanlarının başında, öğüt verme ve nasihatte bulunma anlayışı gelmektedir. Bundan dolayı nasihatler, toplum düzeninin temini için geçmişte olduğu gibi bugün de bir zaruret teşkil etmektedir. Bu sebeple toplum liderleri, din adamları ve âlimler, nüfuzları altındaki toplumlara sık sık nasihatlerde bulunmuşlardır. İnsanları kötü yollardan sakındırmak, onları iyiye ve helal yola sevk etmek amacıyla yazılan bu eserler, geniş bir konu yelpazesine sahiptir. Pend-nâme ve enderz-nâme gibi isimlerle de anılan nasihat-nâmeler, genelde mesnevi nazım şekli ile kaleme alınmıştır. İslam edebiyatlarında bu türün manzum ve mensur birçok örnekleri mevcuttur. Edebiyatımızda ise bu türde eserler, Türklerin İslamiyet'i kabulüyle beraber ortaya çıkmıştır. Bu süreçten sonra nasihat-nâme/pend-nâme türü eserler Cumhuriyet dönemine kadar farklı örneklerle varlığını sürdürmüştür. Yûsuf Has Hâcib'in *Kutadgu Bilig* ile Edib Ahmed Yüknekî'nin *Atebetü'l-Hakâyık*'ı Türk-İslam Edebiyatımızdaki ilk örneklerdir. Anadolu sahasında nasihat-nâme türündeki ilk örnekler ise 13. yüzyılda verilmeye başlanmıştır. Ahmed Fakih'in *Çarh-nâme'si*, Âşık Paşa'nın *Garib-nâme'si* ile Yûnus Emre'nin *Risâletü'n-nushîyye'si* bunların başlıcalarıdır. Son dönemde kaleme alınmış nasihat-nâmelerden biri de 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın ilk yarısında yaşamış Kilisli Hâmî'ye aittir. Kilis'te dünyaya gelmiş şairin Babası Abdü'n-nâfi Efendi'dir. Kilisli Hâmî, Kilis'te medrese eğitimine başlamış, daha sonra eğitimi için bir süre Halep'e gitmiştir. Geçimini çiftçilik yaparak sağlayan Hâmî, 1957 yılında vefat etmiştir. Sağırzâde ailesine mensup olan şairin abisi Kilisli Lütfullah Hâzım da kendisi gibi şairdir. Güneydoğu Anadolu'daki Divan Edebiyatı şairlerinden etkilenen şairin şiirlerinde daha çok Nâbî ve Sünbülzâde Vehbî'nin etkisi görülmektedir. Divan Edebiyatı çizgisinde şiirler kaleme almış şairin bir de divançesi vardır. Bu eseri dışında müstakil olarak tespit ettiğimiz “Nasihat-nâme”si altı varaktan oluşmaktadır. Mesnevi biçiminde yazılan eser, 82 beyitten meydana gelmektedir. Eser, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz A 7729 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. İstinsah kaydında 1347/1931 tarihi bulunmaktadır. Nasihat-nâmelerin temel gayeleri nasihat ve öğüt olmakla birlikte, kendi içinde bazı konu çeşitliliği de göstermektedirler. Bu konulardan biri de babaların evlatlarına söyledikleri nasihatlerdir. Bu konuda yazılmış en tanınmış eserler, 17. yüzyıl Divan şairi Nâbî'nin Hayriyye'si ile 18. yüzyıl Divan şairi Sünbülzâde Vehbî'nin Lutfiyye adlı eserleridir. Mesnevi biçiminde kaleme alınmış bu iki eserin ortak özelliği, şair olan iki babanın evlatlarına olan nasihatlerini ihtiva etmesidir. Babaların çocuklarına yazdığı nasihat-nâmelerden bir diğeri de 20. yüzyılın başlarında yazılmış Kilisli Hâmî'nin Nasihat-nâme'sidir. Kilisli Hâmî de bu iki şair gibi gençler için söylenecek bazı nasihatleri oğlu vasıtasıyla vermiştir. Bu çalışmada tek nüshası tespit edilen Kilisli Hâmî'nin Nasihat-nâme'si üzerinde durulacaktır. Evvela müellifin hayatı hakkında bilgi verilecek akabinde ise eserin şekil ve muhteva özelliklerine değinilecektir. Müellifin nasihat-nâmesini bir taraftan oğluna yazması diğer taraftan ise Nâbî ve Sünbülzâde'nin nasihat anlayışından etkilenmesi sebebiyle eser, *Hayriyye ve Lutfiyye* mesnevileri ile mukayese edilecektir. Son bölümde ise nasihat-nâmenin transkript edilmiş metni verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Nasihat, Nasihat-nâme, Kilisli Hâmî, Hayriyye, Lutfiyye.

A Mathnawi Written under the Influence of Hayriyye and Lutfiyye: The Advice-Epistle of Kilisli Hami

Abstract

Works written for the purpose of directing people to the righteousness and goodness and raising moral people and making them beneficial for society are called advice-epistles (nasihat-name). "Advice-epistle", which is formed by the combination of the word "nasihat", which means "recommendation, advice and preach", derived from the Arabic root "nasaha"; and "name", which means "book, letter, epistle" in Persian, is the general name of religious moral works. Throughout the history, various actions have been done in order to prevent people from the attitudes and behaviours considered to be wrong. There is no doubt that the most common of these actions is the understanding of giving recommendation and advise. Therefore, advices necessary today, as in the past, so as to maintain the social order. For this reason, community leaders, clergymen, and scholars often gave advice to the communities under their influence. These works, written to be able to prevent people from doing bad actions and lead them to the good and canonical behaviours and halal path have a wide range of topics. The advice epistles, which are also known by names such as pend-nâme and enderz-nâme, which mean "advice-epistle", were generally written in mathnawi verse form. There are great number of poetry and prose examples of this genre in Islamic literature. In Turkish literature, such works emerged when the Turks accepted Islam. After this period, works in the type of advice-epistle (pend-name) continued with different examples until the period of Republic Turkey. Yusuf Khass Hâjib's Kutadgu Bilig and Edip Ahmed's Atabat al-Haqayik are the first examples of this genre in Turkish-Islamic Literature. In the Anatolian geography, the first works in the type of advice-epistle started to be given in the 13th century. The Charh-name of Ahmet Fakih, the Garîb-name of Ashik Pasha and the Risâletu'n-Nushiyyah of Yunus Emre are the basic examples of this genre. One of the recently written advice-epistles belongs to Kilisli Hâmî, who lived between the end of the 19th century and in the first half of the 20th century. The poet, whose father's name is Abdunnâfi Ephendi, was born in Kilis. Kilisli Hâmî started his madrasa education in Kilis; and then went to Aleppo for a while to continue his education. Hâmî, who made his living by farming, passed away in 1957. His elder brother, Kilisli Lutfullah Hâzım, a member of Saghîrzâde family, is also a poet like him. Influenced by the poets of Divan Literature in the South-eastern Anatolia, from his poems, the poet was observed to be under the effects of Nâbî and Sunbulzâde Vehbî. The poet, who wrote poems in line with Divan Literature, has a little divan. Apart from his little divan, the poet has also "Nasihat-nâme" (*Advice-Epistle*), which we have discovered as an independent work, consisting of six leaves. Written in mathnawi form, the work consists of 82 couplets. The work is registered in Ankara National Library Manuscripts Collection with the archive number 06 Mil Yz A 7729. The date 1347/1931 is written in the copy of the work. Although the main purposes of advice-epistles are to counsel and advise to the target readers, they also have variations in subjects within themselves. One of these issues is the advice of fathers to their children. The most well-known works written on this issue are 17th century Divan poet Nâbî's work called "Hayriyye" and 18th century Divan poet Sunbulzâde Vehbî's work named "Lutfiyye". The common feature of these works, written in the form of mathnawi, is that both contain the advice of the poet fathers to their children. Another advice-epistle written by a father to his child is the one written by Kilisli Hâmî in the early 20th century. Like the two abovementioned poets, Kilisli Hâmî gives some advice to young people through his son. In this study, the Advice-epistle of Kilisli Hâmî, the only copy of which was found, will be focused on. Initially, the information about the life of the poet will be submitted, and then the form and content traits of the work will be emphasized. The work will be compared with Hayriyye and Lutfiyye mathnawis, since the poet both wrote this work in order to advise to his son and also he was influenced by the advice given by Nâbî and Sunbulzâde. In the last section, the Nasihat-nâme will be given with the transcription.

Keywords: Advice, Advice-Epistle (Nasihat-nâme), Kilisli Hami, Hayriyye, Lutfiyye.

GİRİŞ

Arapça “nasaha” kökünden türemiş “pend, öğüt ve mev’iza¹ manalarına gelen “nasihat” kelimesi ile Farsça, “kitap, mektup, ferman” manalarına gelen “nâme” kelimesinin birleşmesiyle oluşan “nasihat-nâme”, insanları doğruya, iyiliğe ve güzele yönlendiren dinî ahlaki eserlerin genel adıdır. Türk edebiyatına Arap ve Fars edebiyatından geçen nasihat-nâme, genelde ahlaki bir nevidir.² Nasihat kelimesi *Kur’ân-ı Kerîm*’de on iki ayette isim ve fiil şeklindeki türevleriyle zikredilmiştir.³ Tarih boyunca yapılmasında yanlışlık olduğu düşünülen davranışlardan insanları alıkoymak amacıyla çeşitli faaliyetlerde bulunulmuştur. Hiç şüphesiz bu faaliyetlerin en yaygın olanlarının başında öğüt verme ve nasihatte bulunma anlayışı gelmektedir. Bundan dolayı nasihatler, toplum düzeninin temini için hem geçmişte hem de bugün için bir zaruret halini almıştır. Bu sebeple toplum liderleri, din adamları ve âlimler, nüfuzları altındaki toplumlara sık sık nasihatlerde bulunmuşlardır.⁴ Nasihat tarzı neville toplumların daha çok çözülme ve kırılma yaşadıkları dönemde ortaya çıkmıştır. Hak, doğruluk ve adalet gibi kavramlar ön plana çıkartılarak, toplumların dağılma ve yozlaşmaları engellenmeye çalışılmıştır.⁵ Doğu ve Batı toplumlarında dinî, siyasi ve kültürel buhranlar yaşandığında bu tür eserlerin daha fazla ortaya çıktığı görülmektedir. Fabl diyebileceğimiz, Sanskrit dilindeki “*Karataka Damanaka*” hikâyesi önce “*Pançatana*” ismiyle Pehlevîce’ye sonrasında Süryânice’ye ve Arapça’ya tercüme edilmiştir. Daha sonra İbnü’l-Mukaffâ tarafından “*Kelile ve Dimne*” adıyla çevrilen bu eser yüzyıllar boyunca doğu ve batı edebiyatları üzerinde derin tesirler bırakmış, kendisinden sonra yazılan eserler için de ilham kaynağı olmuştur. İran edebiyatında ise nasihat ve pend önemli bir yer tutmuştur. Rûdeki’nin *Kelile ve Dimne*’si başta olmak üzere; Ömer Hayyâm, Hakîm Senâî, Sa’dî-i Şîrâzî ve Ferîdüddîn Attâr nasihat-nâme ve pend-nâme türünde eser veren başlıca şairlerdir.⁶

Türklerin İslamiyet’i kabul etmeleriyle başlayan nasihat-nâme/pend-nâme türü Cumhuriyet dönemine kadar farklı örneklerle varlığını sürdürmüştür.⁷ Türk edebiyatında nasihat-nâmeler hem nazımla hem nesirle hem de nazım nesir karışık olarak kaleme alınmıştır. Hemen her nazım türüyle yazılan nasihat-nâme müstakil olarak ise genelde mesnevi şeklinde yazılmıştır.⁸ Nasihat-nâmenin edebiyatımızdaki ilk örnekleri, Türkçenin ilk yazılı metinleri olan *Köktürk Yazıtları*’na kadar uzanmaktadır. Türk-İslam edebiyatında Yûsuf Has Hâcib’in *Kutadgu Bilig*’i ile Edip Ahmed Yüknekî’nin *Atebetü’l-Hakâyık*’ı nasihat türündeki ilk örneklerdir. Anadolu sahasında ise ilk nasihat-nâme örnekleri XIII. yüzyılda vermeye başlanmıştır. Ahmed Fakih’in *Çarh-nâme*’si, Âşık Paşa’nın *Garîb-nâme*’si ile Yûnus Emre’nin *Risâletü’n-nushiyye*’si bunların başlıcalarıdır. XIII. yüzyıldan itibaren Türk edebiyatında nasihat-nâme ve pend-nâme türünde telif/tercüme eserlerin sayısı artarak devam etmiştir. Ferîdüddîn Attâr’ın *Pend-nâme*’si Türkçe’ye en çok tercüme edilen ve rağbet gören pend-nâme olarak dikkat çekmektedir.⁹ XVI. yüzyılda Türk edebiyatında başlayan pend-nâme çeviri ve şerhleri devamında gelen yüzyıllarda adeta bir gelenek halinde sürmüştür.¹⁰ XVI. yüzyılın önemli mutasavvıflarından olan Şemseddin Sivâsî, yazdığı on

¹ Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî* (İstanbul: Kapı Yay., 2013), 1462.

² Alim Yıldız, “İbrahim Gülşenî’nin Pendnâme’si”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (2002), 58.

³ Mustafa Çağrı, “Nasihat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2006), 32/408-409.

⁴ Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler* (Ankara: Grafiker Yay., 2012), 180.

⁵ Reyhan Keleş, “Türk Edebiyatında Nasihat”. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 44 (2010), 185.

⁶ Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, 181.

⁷ Mustafa Durdu, *Türk Edebiyatında Nasihat* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 20.

⁸ Mahmut Kaplan, “Divan Edebiyatında Manzum Nasihat-nâme Yazan Şairler ve Eserleri”. *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1992), 3.

⁹ M. Nuri, Gençosman, *Pendname* (İstanbul: M.E.B., 1993), 2.

¹⁰ Serkan Türkoğlu, “Türk Edebiyatında Pend-nâme-i Attâr’ın Manzum Tercüme ve Seyyid Ali Rızâ’nın Riyâzü’r-Rızâ’sı”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22 (2018), 672.

mesnevi ile bu türde en fazla eser veren şairlerimizin başında gelmektedir.¹¹ Nasihat-nâme türünün edebiyatımızdaki en güzel örneklerinden biri olan Nâbî'nin *Hayriyye* adlı mesnevisi XVII. yüzyılda bu alanda yazılmış en meşhur eserdir.¹² XVIII. yüzyılda Sünbül-zâde Vehbî'nin Nâbî'nin *Hayriyye* mesnevisine nazire olarak yazdığı *Lutfiyye* adlı mesnevi ise bu alanda kaleme alınmış güzide örneklerden biridir.¹³

1. KİLİSLİ HÂMÎ VE DÎVÂNÇE'Sİ

Kilisli Hâmî'nin hayatı hakkında bilgi veren kaynaklar oldukça sınırlıdır. Asıl adı Abdülhamit Sağıroğlu olan Hâmî, Sağıroğullarından Abdü'n-nâfi Efendi'nin oğlu, Kilisli Lütfullah Hâzım Efendi'nin kardeşidir. Hâmî, 1879 yılında Kilis'te doğmuştur. Tahsiline Kilis'te başlayan Hâmî, akabinde burada medreseye başlayıp, Halep'te medrese eğitimi tamamlamıştır. Ömrünü araştırma ve okumaya adanmış Hâmî, Arapça ve Farsçaya da vâkıfı. Geçimini çiftçilik yaparak kazanan Hâmî, 1957 yılında vefat etmiştir.¹⁴

Kilisli Hâmî, şair olan ağabeyi Kilisli Lütfullah Hâzım Efendi'nin dağmık haldeki şiirlerini toplayıp bir divançe olarak tertip etmiştir. Bu şiirleri "*Mecmû'a-yı Lütfî*" olarak isimlendiren şair, aynı zamanda bu çalışmanın önsözünde ağabeyinin hayatı ve şahsiyeti hakkında bilgiler vermiştir.¹⁵

Mehmet Fatih Köksal, *Kilisli Lutfullah Hâzım ve Dîvânçesi* adlı çalışmasında, genelde Güneydoğu Anadolu'nun özelde ise Kilis'in Divan edebiyatı için öneminden bahseder. Ayrıca divan edebiyatının burada canlı olmasını Fuzûlî ve Nâbî gibi değerli şairlerin bu coğrafyada yaşamış olmasına bağlar. Sağır-zâde ailesine mensup, Hâzım ve Lütfî kardeşlerin de bu geleneğin önemli parçaları olduğunu belirtir.¹⁶ Hâmî ele aldığı konular itibarıyla divan edebiyatı kültürüne hâkim bir şairdir.¹⁷ Yaptığı nazirelerden yola çıkarak onun; Sâmi, Kilisli Muallim Rifat, Reşid Paşa, Şem'î, Fuzûlî, Nâbî ve Sünbül-zâde Vehbî gibi şairlerden etkilendiği görülmektedir.¹⁸ Gerek elimizdeki kaynakların yetersizliği gerekse divançesinin nesredilmemiş olması, şair hakkındaki değerlendirmeleri zorlaştırmaktadır.

Kilisli Hâmî'nin Nasihat-nâme'si dışında ulaşabildiğimiz tek eseri divançesidir. Kilisli Hâmî'nin "*Mecmû'a-i Hâmî*" olarak isimlendirdiği bu divançe; Nihat Ferah ve Hasan Şahmaranoğlu tarafından bulunmuş olup, Mehmet Tektuna'nın şahsi arşivinde muhafaza edilmektedir.¹⁹ Rik'a hattıyla yazılan ve Armağan Zöhre'nin tespitlerine göre elde tek nüshası bulunan eser 148 varaktan müteşekkildir.²⁰

2. KİLİSLİ HÂMÎ'NİN NASİHAT-NÂMESİ

Eser, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz A 7729 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Nasihat-nâme ismi ile kayıtlı olan yazma altı varaktan oluşmaktadır. İstinsah kaydında 1347/1931 tarihi yazılıdır. Mesnevi nazım biçimiyle yazılan nasihat-nâmenin her bir sayfasında yedi beyit bulunmaktadır. Beyitler rik'a yazı çeşidi ve kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eser toplam 82 beyitten meydana gelir.

¹¹ Abdullah Aldanmaz, *Şemseddin Sivâsî'nin Mir'âtü'l- Ahlâk ve Mirkâtü'l-Eşvâk Adlı Mesnevisi (İnceleme-Tenkitli Metin)* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 4.

¹² Emine Yeniterzi, "Anadolu Türk Edebiyatında Ahlaki Mesneviler", *Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi* 5/10 (2007), 460.

¹³ İskender Pala, "Nasihatnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2006), 32/409-410.

¹⁴ Seyfettin Başçılar, *Kilisli Divan Şairleri Antolojisi* (İstanbul: Kilis Kültür ve Dayanışma Derneği Yay., ts), 201.

¹⁵ Mehmet Fatih Köksal, *Kilisli Lutfullah Hâzım ve Dîvânçesi (Mecmû'a-i Lutfi)* (İstanbul: Kesit Yay., 2016), 13-15.

¹⁶ Köksal, *Kilisli Lutfullah Hâzım ve Dîvânçesi (Mecmû'a-i Lutfi)*, 10-12.

¹⁷ Armağan Zöhre, "Kilisli Hâmî ve Divânçesi", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/14 (Aralık 2017), 327.

¹⁸ Zöhre, "Kilisli Hâmî ve Dîvânçesi", 332.

¹⁹ Zöhre, "Kilisli Hâmî ve Dîvânçesi", 325.

²⁰ Zöhre, "Kilisli Hâmî ve Dîvânçesi", 325.

Başı:

Ey gözüm nûrı nihâl-i 'emelim dinle beni
Bâğ-ı 'âlemde ser-efrâz ide Allâh seni [1b]

Sonu:

Okudukça eserim hayr ile yâd eyle beni
Tâ ki hıfz eyleye Hak hisse emânına seni [7a]

Eserin ilk sayfasında "Nasihat-nâme" başlığı bulunmaktadır. Son varğındaki ferağ kaydında ise 27 Ramazan H. 1347 kaydı mevcuttur. Ayrıca bu sayfada şairin mahlaslarından biri olan "Sağır-zâde" ismi yazılmıştır. Bu tespitlerden yola çıkılarak mesnevinin müellif hattıyla yazıldığı söylenebilir. Kilisli Hâmî bu manzumesini mesnevi nazım biçimiyle kaleme almıştır. Eser, klasik mesnevi usulü olan (aa bb cc dd...) şeklinde kafiyelenmiştir. Toplam 82 beyit olan manzume, 6 varaktan oluşmaktadır. Kilisli Hâmî, manzumesini yaygın mesnevi kalıplarından biri olan *feilâtün feilâtün feilâtün feilün* kalıbıyla yazmıştır. Şair, vezni genel manada başarılı bir şekilde kullanmış olup yer yer kusurlara düşmekten kurtulamamıştır. Manzumede mesnevi kafiye örgüsüne uyulmakla beraber iki beyitte bu kural ihmal edilmiştir.

2.1. Dil ve Üslup Özellikleri

Eser, Kilisli Hâmî'nin oğluna verdiği öğütleri içeren bir nasihat-nâmedir. Hâmî'nin şiirdeki muhatabı oğludur. Bunu yaparken ahenkli ve akıcı bir dil kullanmıştır. Manzume çok sade sayılmamakla beraber XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıl başlarındaki dil hususiyetlerini gösterir. Arapça ve Farsça terkiplerin sıkça kullanıldığı şiirde sade Türkçe kullanımlara da rastlamak mümkündür. Kimi yerlerde Türkçe deyimlere yer verilmiştir. Bunun yanında anlamı güçlendirmek için iki yerde ayet-i kerimelerden iktibas yapılmıştır. Kilisli Hâmî, Nâbî ve Sümbülzâde Vehbî'ye telmihlerde bulunarak, oğluna bunları okuması gerektiğini tembihler.

2.2. Muhteva Özellikleri

Eser, mesnevi nazım şekliyle yazılmış bir nasihat-nâmedir. Kilisli Hâmî, eserinde klasik mesnevi tertibinde yaygın olan usûlün aksine, mesneviye tevhd, münâcât ve na'tla başlamak yerine, doğrudan oğluna nasihat ve dua ile başlamıştır:

Ey gözüm nûrı nihâl-i emelim dinle beni
Bağ-ı 'âlemde ser-efrâz ide Allâh seni [1b]

Hâmî, Nasihat-nâme'nin ilk beytinden sonra gelen on üç beyitte; ilmin faziletlerinden cehaletin ise kötülüğünden bahseder. Bu iki niteliğin, oğlunun hayatında kendisine sağlayacağı kazançlardan ve yol açacağı kayıplardan örnekler verir.

'Âlim olma sa'âdet ne büyük devletdir
Anla kim câhil-i zi-câhda da bî-kıymetdir [1b]

Hâmî, oğluna ilim ve cehalet mikyasıyla nasihat ederken ona kılavuzluk edecek ilimleri de şu şekilde sıralar:

Fıkıh tefsîr hadîs okı usûl ile kelâm
Bu 'ulûm üzre kurulmuştur esâs-ı İslâm [2b]

Sarf nahv 'ilm-i ma'ânîde bedî' ile beyân
Şimdi mantık ile eskât okur ebnâ-yı zamân [2b]

Kur'ân-ı Kerîm'in oğlu için büyük bir burhan ve rehber olduğunu şu beyitte dile getirir:

Rehberin Hazret-i Kur'ân-i şândır
Ya'ni 'ulviyyet-i İslâm'a büyük burhândır [2b]

Hâmî oğluna; sadece dinî ilimleri nasihat etmez eğer meylî ve hevesi olursa; Bâkî, Nedîm ve Nevres gibi şairleri de okuyabileceğini söyler.

Şî'r ü inşâya eger eyler isen meyl-i hevesi
Okı Bâkî ile Dîvân-ı Nedîm ü Nevres [3b]

Bâkî ve Nedîm gibi büyük şairleri okumasını tavsiye etmekle beraber; asıl okuması gereken eserlerin Nâbî'nin *Hayriyye'si* ile Sünbülzâde Vehbî'nin *Tuhfe-i Vehbî'si* olduğunu öğütler. Hâmî, oğluna zikrettiği bu eserleri okumakla kalmayıp, kalbine nakşetmesi gerektiğini söyler:

Hele Hayriyye-i Nâbî'yi bırakma elden
O güzel sözlerini kalbine nakş it birden [4a]

Tuhfe-i Vehbî'yi hıfz it okı birkaç kerre
Kalma bu 'ilm-i lugatten dahı sen bî-behre [4a]

Hâmî oğluna, dinî ve edebî eserlerin yanında; astronomi, geometri, coğrafya gibi ilimleri de bilmesi gerektiğini öğütler:

Felekiyyâtı da gör anla nedür 'ilm-i nücûm
Olayım dersin eger natıkâ-i pervâz-ı 'ulûm [4b]

Hendese coğrafya 'ilm-i hesâb ü hikmet
Eyle târîhe gözüm nûrî bî-gâyet-i vakt [4b]

Manzumenin devamında Hâmî oğluna, öğrenmesi gereken dinî ve fennî ilimlerin yanında ticaret, sanat ve ziraat gibi mesleklerin birinden de mahir olması gerektiğini söyler. Ayrıca zengin olmanın koşulunu bu mesleklerin birisinden ehil olmaktan geçtiğini öğütler:

Yâ ticâret yâ sanâ'at ya zirâ'atte çalış

Zengin olsan da bu üçden birine mutlak alış [5a]

Hâmî, oğluna helal kazancın faydalarını, haram lokmadan uzak durmayı öğütler. Başkalarına el açmamayı, kendi sahip olduklarına da şükretmeyi tavsiye eder:

Sa'y u cehdinle kazan kimseyi itme ta'cîz
Kendi hem-cinsine el açmayı itme tecvîz [5b]

Kâni' ol hâline şükr eyle amân olma hasûd
Kendini yakmak için eyleme ihzâr-ı vukûd [5b]

Son beyitte, Hâmî oğluna, duada bulunarak, okudukça babasını hayır ile yâd etmesini ister:

Okudukça tebşîr-i hayr ile yâd eyle beni
Tâ ki hıfz eyleye Hak hisse-i emânına seni [7a]

3. KİLİSLİ HÂMÎ'NİN NASİHAT-NÂME'Sİ İLE HAYRİYYE VE LUTFİYYE MESNEVİLERİNİN MUKAYESESİ

Hayriyye XVII. yüzyıl divan şairlerinden Nâbî (ö. 1124/1712) tarafından kaleme alınmış bir mesnevidir. Asıl ismi Hayrî-nâme olan mesnevi 1113/1701 tarihinde Halep'te yazılmıştır. Nâbî bu eseri oğlu Ebülhayr Mehmed Çelebi'ye hitaben yazmıştır. Klasik edebiyatımızda nasihat-nâme türünün en güzel örneklerinden biri olan *Hayriyye* 1665 beyitten meydana gelir.²¹ Nasihat-nâme türünün edebiyatımızdaki mühim örneklerinden biri de XVIII. yüzyıl divan şairlerinden olan Sümbülzâde Vehbî'nin (ö.1809) *Lutfiyye*'sidir. Sümbülzâde Vehbî'nin 1205/1791 tarihinde esere ismini veren oğlu Lütfullah için yazdığı mesnevidir. Vehbî'nin Nasihat-nâme'si 1181 beyitten müteşekkildir.²² Bahsi edilen iki eserin ortak yönü; müelliflerin çocuklarına yazdıkları nasihat-nâmeler olmalarıdır. Bu mesnevilerde şairler özelde kendi çocuklarına genelde ise bütün çocuklara ve gençlere nasihatlerde bulunmuşlardır.²³ İki müellif de çocuklarına başta dinî ve ahlaki müeyyideler olmak üzere hayatın pek çok alanıyla ilgili nasihatlerde bulunmuşlardır. Hâmî'nin Nasihat-nâme'si bu mesnevilere nazaran çok daha kısadır; ancak bu iki mesnevinin tesiri altında yazıldığı açıkça görülmektedir.

Nâbî ile Sümbülzâde Vehbî eserlerini genel itibarıyla klasik mesnevi tertibine uygun bir şekilde kaleme almışlardır. Mesneviler, Allah'a hamd ile başlar, devamında çocuklara verilen öğütler takip eder. Hâmî'nin Nasihat-nâme'si ise klasik mesnevi tertibine uyulmadan, doğrudan nasihatle başlamıştır. Bu durum, Hâmî'nin Nasihat-nâme'sinin hacimce daha kısa olmasıyla açıklanabilir. Daha önce de belirtildiği gibi Kilisli Hâmî, Nâbî ve Sümbülzâde Vehbî'den etkilenmiş bir şairdir. Hâmî'nin Nasihat-nâme'sinde oğluna Nâbî ile Vehbî'yi okumasını hattâ kalbine nakşetmesi gerektiğini söyler. Hâmî'nin oğluna bu iki şairi okuma tavsiyesinin yanında; eserinde de bu iki şairin mesnevilerinden izler görülmektedir.

²¹ Ali Fuat Bilkan, "Hayriyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 1998), 17/65-66.

²² A. Azmi Bilgin, "Lutfiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 2003), 27/236-237.

²³ Abdullah Aydın, "Nâbî ve Vehbî'nin Nasihat Ederken Çocuklara Yaklaşım Tarzları", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 3/5 (Mart 2016), 2.

Şair ve edipler nasihat kitaplarının pek çok yerinde okuyucularına; “sözlerimi dinle”, “söylediklerime kulak ver”, “sözlerimi kendine şiar eyle”, “bu dediklerim kulağına küpe olsun” gibi ifadelerle seslenerek, dinleyicilerinden bu sözleri tatbik etmelerini isterler.²⁴ Nâbî'nin oğluna nasihat ederken kullandığı giriş beyitleri şu şekildedir:

Düşme ol kaydlara dinle beni
Saklasun Hazret-i Allâh seni ²⁵

Hâmî de mesnevisine başlarken oğluna “dinle beni” nasihatıyla başlamıştır. Vezin olarak birbirinden farklı olan beyitler konu ve kafiye olarak aynıdır.

Ey gözüm nûrî nihâl-i 'emelim dinle beni
Bâğ-ı 'âlemde ser-efrâz ide Allâh seni [1b]

Nasihat-nâmelerde üzerinde en çok durulan konulardan biri ilimdir. İlim sözlükte “şuurda hasıl olmak, bilmek, kesin ve sağlam bir şekilde bir şeyin gerçeğini bilmek” gibi manalara gelmektedir.²⁶ İlim, insanın dinî ve dünyevi bakımdan kendini en iyi şekilde yetiştirebilmesi için gerekli olan bir araçtır. Bu nedenle nasihat yazarları çocuklarına, ilimlerini arttırmaları konusunda öğütlerde bulunmuşlardır. Nâbî, ilim ile cehaletin mukayesesi üzerinde uzun uzun durur. Oğluna ilmin faziletleri ve cehaletin kötülüğü hakkında nasihatlerde bulunur:

Cehle Hak mevt didi 'ilme hayât
Olma hem-hâl-i gürûh-ı emvât²⁷

Kilisli Hâmî de bu beyite nazire diyebileceğimiz şu beyti yazmıştır:

Maraz-ı cehl ile kâbil midir imrâr-ı hayât
Cühelâ zümresidir işte gürûh-ı emvât [1b]

Vehbî'nin önemle üzerinde durduğu konuların başında ilim gelir. İlmi her şeyden üstün tutan Vehbi, oğluna şu nasihatlerde bulunmuştur:

Ki odur cümleden akdem bilesin
'İlmin bin rütbe mükerrerem bilesin²⁸

Nasihat-nâmelerde okuyuculara; mevki düşkünlüğünden, makam sevgisinden ve şöhretten uzak durulması gerektiği ile ilgili çeşitli öğütler verilir. Şairler, mevki ve makam

²⁴ Selim Emiroğlu, *Türkçe Manzum Nasihat-nâmelerin Eğitim Değeri Üzerine Bir İnceleme* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010), 168.

²⁵ Mahmut Kaplan, *Hayriyye-Nâbî*. (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990), 324.

²⁶ İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2015), 309.

²⁷ Kaplan, *Hayriyye-Nâbî*, 287.

²⁸ Ali Süreyya Bezadeoğlu, *Sünbülzâde Vehbi Lutfiyye (Metin tespiti, özet, yorum, açıklamalı)* (İstanbul: MEB Yay., 2004), 46.

hırsında olan insanların bazı kötülöklere göz yumabilecekleri, insanları ezmek için bu mevkileri kullanabilecekleri ve bu statülerini halka hizmet için değil hırs ve ihtirasları için heba edebilecekleri konusunda okuyucularına nasihatlerde bulunmuşlardır.²⁹Nâbî, *Hayriyye*'de oğlunu makam hırsından koruma maksatlı bazı ifadeler kullanır. Dünyanın geçiciliğine, hizmetin önemi ve makam mevki için girilemeyecek zilletlerden bahseder:

Mansıb u câha heveskâr olma
Taleb-i 'izzet için hâr olma³⁰

Nâbî'nin bu nasihatlerine karşılık, Hâmî de benzer bir beyitle oğluna şu nasihatte bulunmuştur:

Nûr-ı 'ilmi bırakıp zulmet-i cehle dalma
Esb-i tâzî ol topal eşekler yolunda kalma [1b]

Nasihat-nâmelerde üzerinde durulan konulardan biri de kıskançlıktır. Bu eserlerde yüceltilen insan tipi; hasetlik duygusunu dizginlemesini bilen, kalbindeki aşırı kıskançlık duygusunu temizleyen insan olarak tarif edilir.³¹ Kilisli Hâmî, oğluna hasedin kötü bir haslet olduğunu, ondan uzak durması gerektiğini öğütler. Hasetliğin insana fayda vermeyeceğini, onu yiyip bitireceğini söyler:

Keyd-i hâsitle olur sanma mukadder-ı mahsûd
Hâsidin kalbi yine nâr-ı hâsedle mevkûd [5b]

Vehbî, hasetliğin ve kıskançlığın kötü hallerini ortaya koyarak, onların insanın kalbini yakan, dumanında sinisini boğan bir hastalık olarak tasvir eder:

Kühen-i sînesin eyler pür-dûd
Dâ'im âteşde yanar kalb-i hasûd³²

Klasik edebiyatımızda hikemî şiir tarzının kurucusu kabul edilen Nâbî, bu konu hakkında oğluna; insanlarla iyi geçinmeyi, kendisine eziyet edenlere dahi şefkatli davranmayı öğütler:

Cevr ile kimseyi bî-zâr itme
Sana cevri itse de âzâr itme³³

Nasihat-nâmelerde şairlerin, çocuklarına verdikleri nasihatlerden biri de okumaları veya okumamaları gereken kitaplardır. Genelde çocuklara temel İslam bilimleri ve fennî ilimlerin okunması tavsiye edilir. Kilisli Hâmî, oğluna, temel İslam bilimlerini oluşturan;

²⁹ Emiroğlu, *Türkçe Manzum Nasihat-nâmelerin Eğitim Değeri Üzerine Bir İnceleme*, 223.

³⁰ Kaplan, *Hayriyye-Nâbî*, 371.

³¹ Emiroğlu, *Türkçe Manzum Nasihat-nâmelerin Eğitim Değeri Üzerine Bir İnceleme*, 239.

³² Bezadeoğlu, *Sünbülzâde Vehbi Lutfiyye (Metin tespiti, özet, yorum, açıklamalı)*, 71.

³³ Kaplan, *Hayriyye-Nâbî*, 312.

tefsir, hadis, fıkıh ve kelâmı okuması gerektiğini, bunların İslam'ı anlamının yolu olduğunu söyler:

Fıkıh tefsîr hadîs okı usûl ile kelâm
Bu 'ulûm üzre kurulmuştur esâs-ı İslâm [2b]

Nâbî de oğluna, temel İslâm bilimlerini öğrenmesinin kâfi olduğunu öğütler. Bunların yanında diğer ilimleri de okuması gerektiğini lakin onlarla fazla amel etmemesi gerektiğini söyler:

Sana kâfidür ola nakş-ı zamîr
'İlmden fıkıh u hadîs ü tefsîr³⁴

Gayrısın oku velî itme 'amel
Olma pâ-mâl-i da'âvî vü cedel³⁵

Sünbül-zâde Vehbî de oğluna temel İslam bilimleri ve tıp gibi ilimleri öğrenmesi gerektiğini söylemiştir. Vehbî her ne kadar oğluna ilmin faydalarını anlatmış olsa da felsefe, geometri ve kimya gibi ilimlerden de uzak durmasını tavsiye eder:

İ'tibâr eyleme pek hendeseye
Girme ol dâ'ire-i vesveseye³⁶

SONUÇ

Nasihat-nâmeler İslam toplumundaki ideal bireylerin yetişmesi için yazılan didaktik eserlerdir. Nasihat-nâme türü eserlerin edebiyatımızdaki ilk örnekleri, Türklerin İslamiyet'i kabulüne kadar dayanmaktadır. Özellikle İslamiyet'in kabulünden sonra ayet, hadis ve kelam-ı kibarların bu türde yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Nasihat türü, din ve güzel ahlak ekseninde; çeşitli başlık ve konularla günümüze kadar varlığını sürdürerek gelmiştir. Kuşkusuz bu türün en güzel örnekleri mesnevilerle divan edebiyatı tarzında verilmiştir.

19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın ortalarına kadar yaşayan Kilisli Hâmî özellikle Güneydoğu Anadolu'da tanınan Sağır-zâde ailesine mensup bir şairdir. Divan edebiyatı geleneğini sürdüren Hâmî, özellikle Sünbül-zâde Vehbî ve Nâbî'den etkilenmiştir. Bu çalışmada, *Hayriyye ve Lutfiyye* mesnevileri tesirinde kaleme alınmış olan Kilisli Hâmî'nin *Nasihat-nâme* adlı eseri incelenmiştir. Ulaşılabilen kısıtlı kaynaklar doğrultusunda müellifin biyografisi, edebî kişiliği ve divançesi hakkında bilgi verilmiştir. Eserin tespit edilebilen tek nüshası neşredilmiştir. Bu neşir neticesinde eserin şekil ve muhteva bakımından incelenmesi yapılmıştır. Ayrıca manzumenin *Hayriyye ve Lutfiyye* mesnevileri ile olan münasebeti ortaya konularak örnekler verilmiştir.

Nasihat-nâme

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

³⁴ Kaplan, *Hayriyye-Nâbî*, 290.

³⁵ Kaplan, *Hayriyye-Nâbî*, 290.

³⁶ Bezadeoğlu, *Sünbülzâde Vehbi Lutfiyye (Metin tespiti, özet, yorum, açıklamalı)*, 105.

[1b]

Ey gözüm nûrî niḥâl-i ‘emelim diñle beni
Bâğ-ı ‘âlemde ser-efrâz ide Allâh seni

Evvelâ rûtbe-i ‘ilm ü hüner iḥrâz eyle
Sa’y eyle her işte ehliyetin ibrâz eyle

Nûr-ı ‘ilmi bıraḳup zülmet-i cehle dalma
Esb-i tâzî ol ṭopal eşekler yolunda ḳalma

Marâz-ı cehl ile ḳâbîl midür imrâr-ı ḥayât
Cühelâ zümresidür işte gürûh-ı emvât

Bir midir cehl ile ‘ilm ehl-i başiretten şor
Ne revâ nûr ile zülmet bir ola zıll ü ḥarûr

‘Âlim olmak ne sa‘âdet ne büyük devletdir
Añla kim câhil zî-câhdada bî-ḳıymettir

‘Ulemâ vâḳıf-ı esrâr-ı rumûz-ı edyân
Cühelâ eyleyemez nahl-ı vücûbı iz‘ân

[2a]

‘Ulemâ vâris-i peygamber-i zî-şândur hep
Cühelâ vâsiṭa-i cenâḥ u şeyṭândır hep

‘Ulemâ maḫhar-ı taḳdîr-i Cenâb-ı Yezdân
Cühelâ nâ‘il-i nefrîn-i şunûf-ı insân

‘Ulemâdır iden aḥkâm-ı Ḥudâ’yı tefsîr
Cühelâ eyleyemez kendi umûrın tedbîr

‘Ulemâ kâşif-i esrâr-ı rumûzât-ı ‘ulûm
Cühelâ ni‘met-i ‘irfândan olmuş maḫrûm

‘Ulemâ zümre-i mümtâz-ı benî ‘Âdem’dir
‘İlm ile ‘izzet-i iclâl daḫı tev’emdir

‘İlm-i edyânı şaḳın eyleme oḫlum iḫmâl
Dîn-i İslâm’da ancaḳ bulunur fart-ı kemâl

‘İlm-i edyândadır cümle merâtib-i deracât

‘İlm-i edyānda lâ-büdd bulunur rāh-ı necāt

[2b

Fıkh tefsîr hadîs okı uşul ile kelām

Bu ‘ulüm üzre kurulmuştur esās-ı İslām

Şarf naḥf ‘ilm-i ma‘ānide bedi‘ ile beyān

Şimdi mantık ile eskāt okur ebnā-yı zamān

‘İlmi şaymaḳla tükenmez ‘adedi pek çoktur

‘İlm bir nūr-ı Ḥudā aña nihāyet yoktur

Ne ki var bilmeye sa‘y eyle faḳaḳ ehlinden

Her şeyiñ ‘ilmine evlā didiler cehlinden

Hāşılı sa‘y eyle der-rütbe-i ‘ilm u iḳbāl

Sa‘y ile sâha-i imkāna girer emr-i muḥāl

Rehberiñ Ḥazret-i Qur‘ān-ı ‘azîmü’ş-şāndır

Ya’ni ‘ulviyyet-i İslām’a büyük burhāndır

Andadır menba‘-ı ‘irfān ü sa‘ādet anda

Andadır rābıḳa-i emn ü selāmet anda

[3a]

Andadır cümle evāmirle nevāhî anda

Andadır hep ni‘am-ı lâ yetehāhî anda

Arayan her ne ki ister bulur anda meşṭūr

Bulunur anda ne kim ḥāṭıra eylerse ḥuṭūr

Beşeriñ rāh-ı sa‘ādetlerin olmasa kāfil

Emr ü nehyinden anın olmasın aşlā ḡāfil

Şem‘i-i Ḥaḳ’tır anın itfāsına olma ḳāni‘

Öyle bir şem‘ ki ber-tā be-ḳiyāmet lâmi‘

Öyle bir şem‘ ki ikād ide Ḥaḳ tā-be-ḳiyām

Şaşarım ‘aḳlına eylerse kim itfāya ḳiyām

Ḥıfzımı eyledi der-‘uhde anın yār-ı Ḥudā

Kimse setr eyleyemez çünki o bir nūr-ı Ḥudā

Sünnet-i Hâzret-i Peyğamber ile ol âmil
 Olmağ istersen eger luṭf-ı Resûl'e nâ'îl
 [3b]
 Ki odur da'vet ile vâşîf-ı dergâh-ı ḥamîd
 Mahrem-i râz-ı Hüdâ maẓhar-ı elṭâf-ı mecîd

İḥtimâm ile ferâ'izde ibâ' itme amân
 Olmaya 'âkıbetiñ rûz-ı kıyâmetde yaman

Hac ile şavm-ı salât eyleme imsâk-ı zekât
 Sen emîn ol ki budur bâ'is-i feyz-i berekât

Kim ki istemez ise ifâ-yı ferâ'izde kuşûr
 Eylemez servet ü sâmanına irâs-ı fütûr

Bu kıdarıcık saña itmedim işte ifhâm
 Mütebâkîsini öğrenmeye sen it iḳdâm

Şi'r ü inşâya eger eyler isen meyl ü hevesi
 Oḳı Bâkî ile Dîvân-ı Nedîm ü Nevres

Hem Fuzûlî ider izhâr-ı derûn-ı pür-ḥûn
 Elde ser-rişte Hâdîka'yla o Leylâ [vü] Mecnûn
 [4a]

Kendi aḥvâlini zan eyleme itmiş tahrîr
 Eylemiş mâye-i evzâ'ını rehberiñ tefsîr

Hele Hâyriyye-i Nâbî'yi bıraḳma elden
 O güzel sözlerini ḳalbine naḳş it birden

Zümre-i 'âḳla hep sözleri 'ayn-ı ni'met
 Eylemiş nuşḩ ile hem-cinsine maḥzâ-i ḥidmet

Tuhfe-i Vehbî'yi ḥıfz it oḳı bir kaç kerre
 Ḳalma bu 'ilm-i luğatten daḳı sen bî-behre

Nuḥbe vü suhbe vü şıbyânda ol zât-ı fehîm
 Ne güzel eylemiş etḑâla luğatı tefhîm

Fârisî'den de biraz gör ki eyâ nûr-ı başâr
 İdesün vâdi-i 'irfânda izhâr-ı hüner

Okı yâ Hafız-ı Şirâzî'yi veyâ Şeyh Sa'dî
Gülistân-ı edebiñ bülbül-i bî-mânendi
[4b]
Sözleri dürr-i girân-māye-i baħr-ı hıķmet
Özleri nādire-i hādım-ı insāniyyet

Felekiyyâtı da gör añla nedür 'ilm-i nücum
Olayım dirseñ eger nāṭıķa-ı pervāz-ı 'ulüm

Hendese coğrafya 'ilm-i ḥesāb [ü] ḥimmet
Eyle tārīḥe gözüm nūri be-ġāyet-i vaķit

Bülbül-i tab'-ı selīmiñ ide ger cūs ü ḥurūṣ
İşidin nuṭķ-ı belīġāne ki olsun medḥūṣ

Söze āġāz ile sen eyler iseñ feth-i dehān
Olalar meclis-i 'irfāniña herkes ḥayrān

Söyleme yoksa sükūt it daha gitme ileri
Cehli setr eyleye cāda var mı sükūtda gayrı

Bilmemek 'ayb degil eyleme öğrenmeye 'ār
'Aybdır bilmedigin bahsde itme ıṣrār
[5a]

Söyle bir diñle iki lāf-zen olma öyle
Nāfile lāf ile yorma belki az söyle

Kibrden eyle ḥazer meskenet izhār itme
Rāh-ı maḥviyyeti bul kizb-i riyāya gitme

Kibriyā'ya kesb idilir 'anma kemāl-i rifat
Tut tevāzu' yolunu ister iseñ 'ulviyyet

Ye'se düşme görüp eṭvār-ı zamān-ı ḥāli
Ḥāli terk eyle düşün māziyi istiķbāli

İnfī'āl eyleme 'aks eyle birinde zuhūr
Yine sen eyleme esbāb-ı teşebbüsde kuṣūr

Şāḥib-i 'azm-ı metīn ol ṣaķın olma bed-bīn

Gelir elbette zuhūra ne ise naķş-ı cebîn

Yâ ticâret yâ sanâ'at yâ zirâ'atde çalış
Zengin olsan da bu üçden birine muţlaķ alış
[5b]

Pederiñ servet-i sâmanına olma mařrûr
Tükenir arķası gelmezse denizler meřhûr

Nice mîrâs yedilerin ben bilirim oğlum inân
Mâl mülk ķalmadı hîç yirleri oldu külhân

Hele bî-fâ'idedür servet-i ğayrı meşru'
Cümle edyânda bu hâli görürsün memnu'

Sa'y u cehdinle azan kimseyi itme ta'cîz
Kendi hem-cinsine el açmayı itme tecvîz

Ķâni' ol hâline şükr eyle aman olma ħasûd
Kendiñi yakmaķ için eyleme ihzâr-ı vuķûd

Keyd-i ħâsitle olur şanma mukadder mařsûd
Ħâsedlik ķalbi yine nâr-ı ħâsedle mevķûd

Keyd-i ihvân u ħûsad-ı Yûsuf'a itmemiř zarar
Eyle ³⁷تَالله لَعَدُّ اَنْرِكَ الله nazar

[6a]

Olma gel mümkün ise tâlib-i me'mûriyyet
Gitmesün dirsen elimden ni'am-ı ħürriyyet

Evvelâ şıdķla çalış eyleme sû-i isti'mâl
Tâ ki mergûb olasın ķalmaya boynunda vebâl

³⁸فَأَسْتَقِمْ emrini it kendine düstûr-ı amel
Şeref ü řâniña tâ itmeye ĩrâs-ı ħalel

İtme hîç kimseyi âzürde-dil olma bed-nâm
Ķavlin ile 'aduvv olsa da eyle ilzâm

³⁷ *Kur'ân-i Kerim Meâli*. çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), Yusuf 12/91.

³⁸ Hud 11/112.

Cühelâ eylese şâyed saña 'unf ile hitâb
Sen aña vir yine mümkünse nezâketle cevâb

Hîn-i taşşilde hem etme te'ehhül zinhâr
İtme bu gâ'illeri şırtında bâr üstüne bâr

Râh-ı taşşiline bir engel olur şanma kuşûr
Vaqt-i merhûnına vâbestedir oğlum her umûr
[6b]
Şâbir ol emr-i te'ehhülde dağı olma 'acûl
Ehl-i nâmûs ara zengin degil arqâbını bul

Ya'nî şâyân tefekkür bu da bir 'emr-i azîm
Olmaya vaz'iyetiñ soñra nedâmetle vahîm

Yoksa bî-â'ile dünyâda yaşanmaz meş'ûd
Vus'atıñ var ise herhalde te'ehhül meşrûf

Muhtaşarca bu nasihât saña işte benden
Mûcibince 'amel itmekde recâdur senden

Her şeyi bilmeye yok gerçi liyâkat bende
Nîk ü bed hayr u şerri 'aql ile derk it sende

Çünkü taşşilde ben görmedim 'âlî mekteb
Oğudum lîk medârisde birâz 'ilm-i edeb

Her şeyi görmege kâfî degil 'ömr-i insân
'Âql ile hayr u şerri bilmeye vardır imkân
[7a]
Hayr u şerr cümlesini 'aql-ı selîm ile derk
Nîk ü bed her şeyi fark etmeye 'aql oldu mihek

Bize gösterdi yümni baq kendini hallâk-ı 'alîm
Aradı buldı aña şâhib-i idrâk-ı selîm

Görmemek bilmemeyi mû'cib olaydı insân
Hâzret-i Haq'ka naşil eyleyecekti imân

Pederâne bu naşihâtleri der-güş eyle
Sonra zâyî' itmeyesin güşuña mengüş eyle

Oğdukdça eserim hayr ile yâd eyle beni
Tâ ki hıfz eyleye Hâk hâs emânında seni

KAYNAKÇA

- Aldanmaz, Abdullah. *Şemseddin Sivâsî'nin Mira'âtü'l- Ahlâk ve Mirkâtü'l-Eşvâk Adlı Mesnevisi (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Aydın, Abdullah. "Nâbî ve Vehbî'nin Nasihat Ederken Çocuklara Yaklaşım Tarzları". *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 3/5 (Mart 2016), 1-21.
- Başçılar, Seyfettin. *Kilisli Divan Şairleri Antolojisi*. İstanbul: Kilis Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, ts.
- Bezadeoğlu, Ali Süreyya. *Sünbülzâde Vehbi Lutfiyye (Metin tespiti, özet, yorum, açıklamalı)*. İstanbul: MEB Yayınları, 2004.
- Bilgin, A. Azmi. "Lutfiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 27/236-237. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Bilkan, Ali Fuat. "Hayriyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 17/65-66. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Canım, Rıdvan. *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Çağrı, Mustafa. "Nasihat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/ 408-409. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Durdu, Mustafa. *Türk Edebiyatında Nasihat*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Emiroğlu, Selim. *Türkçe Manzum Nasihat-nâmelerin Eğitim Değeri Üzerine Bir İnceleme*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Gençosman, M. Nuri. *Pendname*. İstanbul: M.E.B., 1993.
- Kaplan, Mahmut. "Divan Edebiyatında Manzum Nasihat-nâme Yazan Şairler ve Eserleri". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*. 3 (1992), 23-68.
- Kaplan, Mahmut. *Hayriyye-Nâbî*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990.
- Karagöz, İsmail. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Keleş, Reyhan. "Türk Edebiyatında Nasihat", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 44 (2010). 183-209.
- Kilisli Hâmî. *Nasihatnâme* (Ankara, Milli Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 7729).
- Köksal, Mehmet Fatih. *Kilisli Lutfullah Hâzım ve Dîvânçesi (Mecmû'a-yi Lutfi)*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2016.
- Kur'ân-i Kerim Meâli*. çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 22. Basım, 2012.
- Şemseddin Sami. *Kamus-ı Türkî*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2013.
- Türkoğlu, Serkan. "Türk Edebiyatında Pend-nâme-i Attar'ın Manzum Tercümelere ve Seyyid Ali Rızâ'nın Riyâzü'r-Rızâ'sı". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22/ Özel Sayı (2018), 671-692.
- Yeniterzi, Emine. "Anadolu Türk Edebiyatında Ahlaki Mesneviler". *Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi* 5/10 (2007), 460.
- Yıldız, Alim. "İbrahim Gülşenî'nin Pendnâme'si". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/57 (2002): 57-95.
- Zöhre, Armağan. "Kilisli Hâmî ve Dîvânçesi". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/14 (Aralık 2017), 323-334.